

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

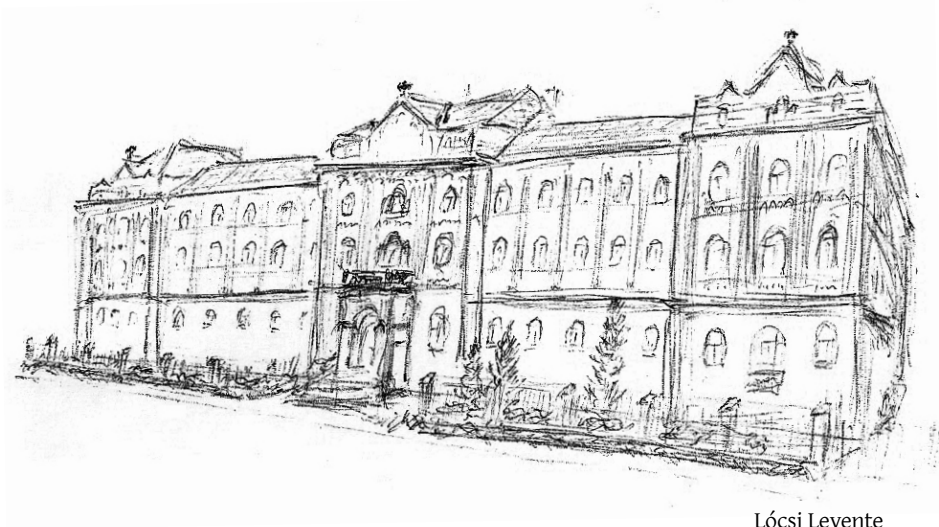
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Süle Ágnes Katalin

Az Eötvös Collegium épülete

A Gellérthegy déli lejtőjén, a város zajától távol, a Ménesi úton emelkedik az Eötvös József Collegium historizáló épülete.¹ E tekintélyt parancsoló alkotást a korszak egyik legsikeresebb építésze, Alpár Ignác (1855–1928) tervezte (*II/15. kép*).²

Az építész

„Alpár Ignác egyik utolsó élő tagja volt annak az építész nemzedéknek, mely a millenniumot megelőző és az azt követő két évtized során Budapest városképét kialakította. Előtte elment Czigler Győző, Hauszmann Alajos, Petz Samu, Lechner Ödön, akiknek kortársa, majd vetélytársa volt”³ – összegzi életművét Elek Artúr a *Nyugat* lapjain. A Schöckl Ignác néven, Pesten született építész a reáliskola elvégzése után kőművesinasként dolgozott.⁴ Egyetemi tanulmányait a berlini Bauakademie intézményében végezte, majd itáliai tanulmányútra ment.⁵ Hazatérve 1881-ben korábbi mestere, Hauszmann Alajos mellett asszisztens lett a Műegyetemen.⁶ 1884-ben az új tanszék létesítésének vezetésére kiírt pályázat miatt kapcsolatuk ellenségessé vált, így Alpár 1888-tól önálló

¹ ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, XI. Ménesi út 11–13., hrsz. 5069. Az épületről röviden lásd: SÜLE Ágnes Katalin: Az egyetem épületei / Buildings of the University. In: SZÖGI László: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története képekben / The Illustrated History of the Eötvös Loránd University*. Budapest, ELTE, 2010, 234.

² A képek hivatkozási számai a mellékletben (*Appendix*) csatolt CD *Emblemata - Képcsarnok, Eötvös Collegium, De aedificio I-II*. alfejezeteinek a számaira utalnak (a szerk.).

³ ELEK Artúr: Alpár Ignác (1855–1928). *Nyugat*, 21. évf. (1928) 10. sz.

⁴ HAJÓS GYÖRGY–KUBINSZKY MIHÁLY–VÁMOSSY Ferenc: *Alpár Ignác élete és munkássága*. Budapest, Építésügyi Tájékoztatási Központ, 2005, 20.

⁵ *Révai nagy lexikona*. 1–21. kötet, Budapest, Révai, 1911–1935, 1. kötet (1911), 465–466; PÉCZELY Béla: Alpár Ignác. In: *Művészeti Lexikon*. 1–4. kötet. Szerk. ZÁDOR Anna–GENTHON István. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1. kötet, 1965, 47.

⁶ HAUZSMANN Alajos: Alpár Ignác (1855–1928). In: *Hauszmann Alajos*. Szerk. GERLE János. Budapest, Holnap Kiadó, 2002, 318–319. (Az építészet mesterei); HAJÓS–KUBINSZKY–VÁMOSSY 2005.

irodát nyitva gyakorló építészként folytatta munkáját.⁷ Neve szélesebb körben a Millenniumi Kiállítás Történelmi Csoportjának épületére kitűzött pályázat megnyerése után vált ismertté. A magyar honfoglalás ezeréves évfordulójának tiszteletére a Vajdahunyadvár együttese a magyar építészet történetének emblemikus alkotásait idézte. A kiállítás lebontása után maradandó anyagból újra felépített Mezőgazdasági Múzeum épületének sikere országos hírnevet hozott Alpárnak. Az 1900-as évek első évtizedében Budapestre monumentális pénzintézetek palotáit tervezte. Az Újépület lebontása, majd helyén a Szabadság tér kialakítása révén több megbízást is kapott: ide készült az Osztrák–Magyar Bank (1902–1905, ma Magyar Nemzeti Bank) és vele szemben a Budapesti Áru- és Értéktőzsde (1900–1905, volt MTV-székház). Szintén a „banképítész” nevéhez köthető a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Roosevelttéri (1913–1917, ma Belügyminisztérium), a Magyar Általános Hitelbank József nádor téri (1910–1913, volt Pénzügyminisztérium) és az Anker Biztosító Deák téri székháza (1908–1910). Az ország más településein számos oktatási épületet, vármegyeházát, kastélyt, lakóházat és templomépületet tervezett. Historizáló stílusát eleinte a szigorú szerkesztés, majd a stílusok keverése, az ókori keleti, egyiptomi részletformák, ritkán a szecessziós elemek hatása jellemzi.⁸

Az épület

Alpár oktatási épületeinek sorába illeszkedik a középkort idéző Collegium, amelynek építési munkálatai 1909-ben kezdődtek, végül az ünnepélyes megnyitóra 1911. október 26-án került sor.⁹

A kertben szabadon álló, pincével, alagsorral, földszinttel és három emeletszinttel rendelkező épület külső formáját nagyrészt megtartotta, jelenleg helyi védelem alatt áll. A Himfy lépcső felől érkezőt a monumentális, 19 tengelyes főhomlokzat fogadja (*I/7. kép*). A szimmetrikus főhomlokzati front függőleges

⁷ MARÓTY Kata: 150 éve született Alpár Ignác. *Architectura Hungariae* 8. évf. (2005) 1. sz. http://arch.et.bme.hu/korabbi_folyam/25/25marotz.html#_ednref14. (Letöltve: 2010. szeptember 14.)

⁸ Alpár életművének első összegzését MAGYAR Vilmos: *Az ismeretlen Alpár Ignác*. I. rész. Budapest, Stephaneum, 1929; MAGYAR Vilmos: *Alpár Ignác élete és működése*. II. rész. Budapest, Stephaneum, 1933; MAGYAR Vilmos: *Alpár Ignác élete és működése*. III. rész. Budapest, Stephaneum, 1935 adja, monográfiáját ROSCH Gábor: *Alpár Ignác építészete*. Budapest, Enciklopédia Kiadó, 2005 készítette el. További vonatkozó irodalom: FÁBIÁN Gáspár: *Nagy magyar építőművészek*. Budapest, 1936; GÁBOR Eszter: Alpár Ignác. In: *Magyar művészet 1890–1919*. 1. kötet. Szerk. NÉMETH Lajos. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981, 195–196; Alpár (Stöckl) Ignác. In: GERLE János–KOVÁCS Attila–MAKOVECZ Imre: *A századforduló magyar építészete*. Budapest, Szépirodalmi–BONEX, 1990, 19–20; GERLE János: *A pénz palotái*. Budapest, Városháza, 1994 (A mi Budapestünk); HAJÓS–KUBINSZKY–VÁMOSSY 2005.

⁹ Az Eötvös-kollégium felavatása. *Az Újság*. 9. évf. (1911. október 27.) 255. sz., 14.

tagolását a középen és kétoldalt elhelyezett, timpanonos oromzattal lezárt rizalitok adják. A homlokzati kép meghatározó eleme a bélietes neoromán kapu, amely erősen a középrizalit síkja elé ugrik. A vízszintes homlokzati osztást a földszinti ablaksor felett futó és a homlokzatot lezáró párkányok biztosítják. A szabályos rendben elhelyezett ablakok félköríves nyílásúak, csak az alagsorban szalagkeretekesek. A nyílások ritmusát a bejárati kapu feletti két szinten, annak szélességében képzett hármablakok törik meg, amelyekre a szélső rizalitok oromzatának kétoldalt vaknyílásos, háromszatú elemei rímelnek. Az ablakok között – a két párkány között – az első és második emeletet átfogó kettős féloszlopok futnak. A 9 tengelyes oldalhomlokzatok követik a főhomlokzati kiosztást – kiegészítve azt a harmadik emeleten a főpárkány felett, 7 tengelyben elhelyezett oromzatos egyes- és kettősbablakokkal (I/6. kép).

Az épület a középső tengelyben hátranyúló tornateremmel és az oldalsó részekkel együtt három szárnyal néz a hátsó udvarra (I/11. kép). Ez az E alaprajz eredményezi a hátsó homlokzati kialakítást: a tornaterem külső sima felületképzésével szemben a két szélső szárny hármablakokkal és többoszlatú félköríves nagyablakokkal való megmozgatása áll. Az udvari részen így az utcainál kissé szabadabb homlokzati rendszer jött létre. A telek emelkedése a hátsó homlokzat magasabban fekvő részein az alagsori ablakok megszűnését eredményezi. A telekviszonyok változását követi az udvari homlokzatok alagsori rusztikázása is. A hátsó homlokzat előtt, az udvarban helyezték el az épülettől külön álló, henger alakú téglaburkolatú kéményt, amelynek nyolcszögletű talapzatát félköríves nyílásokkal díszítették. Az épületet a meredeken emelkedő hátsó kertetől kőkerítés választja el.

A Ménesi útról a bélietes kapun keresztül keresztboltozatos, lépcsős előcsarnokba érkezünk. A füzéres ornamentikával díszített félköríves mezőkben jelenleg a Collegium háborús halottainak emléket állító táblák láthatók. A többoszlatú belső faajtón belépve a reprezentatív kialakítású, háromkarú főlépcsőtér tárul elénk, amelyen keresztül az alagsor, a földszint és az első és második emeleti szintek közelíthetők meg. Egy-egy szerényebb oldalsó kétkarú lépcső segíti a két oldalszárny közlekedését, illetve teszi lehetővé a pince és a harmadik emeleti szint elérését. A pilléres-oszlopos, boltívekkel képzett négyzetes lépcsőtér élénk színű, gazdagon festett ornamentikájával vonja magára a látogató figyelmét (II/22.; II/23. kép). A geometrikus formákból és stilizált növényi elemek variációjából összeállított díszítősorok a boltívek belső felületén, a pillérfejezeten és a mennyezeten kapnak helyet. A falakon kváderburkolatot idéző festés fut végig. A lépcső kovácsoltvas korlátbetéteit középen rozettás, kívül négyzetes formába foglalt, antik előképeket idéző korlátmezők alkotják. A lépcsőfordulók pillérein díszes kandeláberek állnak. A lépcsőház félköríves ablakai az első

emeleten követik a lépcső emelkedését, majd a második emeleten a nyílások a bal oldalfalon vízszintesen egymás mellé helyezett két kisméretű körablakra szűkülnek, végül a lépcsőházat a harmadik emeleti oldalfalak 4–4, sűrűn egy vonalban tartott, felül háromkarélyos ablaka zárja le. Ez a játék a megvilágítással – a kicsi környílásokon beszűrődő, majd a sűrűn rakott karélyos ablakokon beáramló fény ritmusa – mozgalmassabbá teszi a lépcsőteret, fokozza a harmadik szintre történő ünnepélyes felérkezés érzését, ahol a hátsó falon Raffaello stanzájának másolata helyezkedik el (*II/17. kép*). Az eredeti Athéni Iskola freskót Raffaello II. Gyula pápa vatikáni teremsorának Stanza della Segnatura-jába készítette. Témája – a világi tudományok – jól kapcsolható a collegiumi funkcióhoz. Platón és Arisztotelész, az idealista és a realista bölcsélet képviselői hatalmas reneszánsz csarnok ívei alatt vonulnak. A vatikáni palotában a freskó a terem ajtaja fölötti lunettában foglal helyet – mivel a collegiumi másolat is megőrizte az íves lezárást, formája jól illeszkedik a lépcsőtér árkádos rendszerébe.

Az előcsarnok tengelyében, az alagsorban-földszinten kapott helyet a ma is meglévő tornaterem, amely egyben díszteremként is funkcionált. A földszinten volt a háromhajós ebédlő (ma nagyterem), mellette a tálaló, amelyet az alagsorban lévő konyhával ételfelvonó kapcsolt össze. Ezen a szinten volt a 6 szobás igazgatói lakás is. A „szellemi nevelésre szolgáló”¹⁰ első emelet a könyvtáraknak (ma az MTA Irodalomtudományi Intézet) és az előadótermeknek adott otthont. A hallgatók elhelyezése négyesével történt a második és a harmadik emeleti napali-hálós szobákban. Minden tanulónak egy-egy mosdó jutott a közös mosdóhelyiségben. A tudomány céljait szolgálta a pincében az utcai fronton elhelyezett „geodynamikai” laboratórium, illetve a tetőgerinc fölé emelkedő obszervatóriumi torony. A gazdasági helyiségek az alagsorba és a pincébe kerültek.

Építéstörténet és az épületre vonatkozó tervek

Megalapítása után a Collegiumot ideiglenes megoldásként a ferencvárosi Csillag (ma Gönczy Pál) utcában, egy bérház emeletein helyezték el. Eötvös Loránd kurátor már 1896-ban javasolta, hogy új, kerttel körülvett, a város zajától távoli épület adjon otthont a Collegiumnak. Eötvös ekkor még Petz Samu műegyetemi tanárral egyeztetett az előzetes tervekhez.¹¹

¹⁰ ALPÁR Ignác: Báró Eötvös József-collegium. *Építő Ipar* 36. évf. (1911. április 16.), 159–160.

¹¹ Az építéstörténet körülményeire vonatkozó, az Eötvös Collegium levéltárában (EJC MDL) található adatokat feldolgozza: KOVÁCS Imre: A Ménesi úti épület építéstörténete (1896-1911). In: KÓSA László (szerk.) *Szabadon szolgál a szellem. Tanulmányok és dokumentumok a száz esztendeje alapított Eötvös József Collegium történetéből. 1895-1995.* Budapest, Eötvös József Collegium, 1995, 31–42; EJC MDL 57. d. 111/1 közli: KOVÁCS 1995, 31–32.

A választás végül az akkor kevésbé lakott, az 1893-tól Ménesi út nevet viselő utcára esett. A mai épület telkének megvásárlására 1901-ben került sor, határait 1902-ben jelölték ki.¹² A Gellérthegy déli lejtőjét korábban szőlőültetvények borították; a terület a híres budai borvidék része volt.¹³ A filoxérajárvány után azonban a 19. század végére a szőlőgazdálkodás itt is megszűnik, helyén létrejön a Kertészeti Tanintézet, majd a telkek lassan kezdenek beépülni. A Szent Gellért tértől kiindulva fokozatosan bővül a gellérthegyi úthálózat,¹⁴ de a századfordulón is még csak elszórtan találunk itt lakóépületeket. A terület kedvező fekvése, klímája, panorámája, a belvároshoz való közelsége – a készül villamosvonal – miatt már az első világháború előtt kedvelt lett. A Ménesi út és a Somló út – Jókai nyomán – „Budapest Riviérájaként” vált ismertté.¹⁵ Beépülését a Kertészeti Tanintézet szomszédságába tervezett, 23 telkes „kertházás” program is segítette, amely „a családi kertés ház előnyeit a városi élet előnyeivel” tudta összekapcsolni.¹⁶ Az 1910-es leírás szerint több oktatási intézmény is állt már az ekkor befejezett Eötvös Collegium környezetében: a Ménesi és Villányi úton leánynevelő zárda, a Bartók Béla (akkor Fehérvári) úton székesfővárosi iskolák és a Szent Imre Kollégium.¹⁷ Távolabb, Lágymányoson pedig a József Műgyetem 1902 és 1909 között elkészült Duna-parti épületegyüttese.

Az események a Collegium új épületének ügyével kapcsolatban a telekvásárlás után, 1905-ben vettek újra kedvező fordulatot: Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter támogatta Eötvös javaslatát, és Alpár Ignácot bízta meg a tervek elkészítésével. Alpár 1906 nyarára dolgozta ki vázlatait, majd benyújtotta a Collegium Építő Bizottságához az előzetes tervek első változatát.¹⁸ Ez utóbbi tervcsoport része lehetett a Collegium levéltárában található két tervlap is¹⁹ (*I/12.; I/1. kép*). Mindkettőn Alpár Ignác szignója és az 1906. szeptemberi dátum szerepel; a terveket a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1906. november 7-i dátummal vizsgálta meg, majd pirossal jelölték a módosítandókat a „padlás és fedéldom alaprajzon”. A középrészben jelzett hálótermek helyett

¹² Kovács 1995, 32–33.

¹³ Az utca neve 1929-ig Ménesi út, majd 1953-ig Nagyboldogasszony út volt. Lásd: *Budapest teljes utcanévlexikona*. Szerk. Ráday Mihály. Budapest, Sprinter, 2004, 347.

¹⁴ Gerle János: *Budapest, a XI. kerület építészeti emlékei*. Budapest, Tájak, Korok, Múzeumok Egyesület, 1993, 6.

¹⁵ *Budapest Riviérája. A Gellérthegy déli lejtőjén lévő kertházás telkek ismertetése*. Budapest, Pápai Nyomda, 1910, 7.

¹⁶ *Budapest Riviérája*. 1910, 5.

¹⁷ *Budapest Riviérája*. 1910, 9.

¹⁸ Kovács 1995, 35.

¹⁹ EJC MDL 58. d. 111 E/ 1

felülvilágítós rajzterem kialakítását kívánták; emellett a sarokrízalitok erős kiugrásának mérséklését kérték. A színessel árnyalt, szépen kivitelezett oldalhomlokzati terv és a padlásalaprajz összevetésével képet alkothatunk a hiányzó tervekről és a tervezett épületről: a szimmetrikus utcai homlokzatot közép- és sarokrízalitok tagolták volna, ugyanígy a hátsó homlokzatot is. Az oldalhomlokzatokon két-két 5-5 tengelyes sarokrízalit között a homlokzati sík 2 tengelyben visszaugrott. A két szintet kváderezés és a földszinti ablakok vonalát követő osztópárkány választotta el a felsőbb szintektől. A terv az első és második emeleten az utca felé egyes, a kert felé páros szalagkeretes nyílásokat mutat – sorukat csak a kerthez közelebbi rizalit bal szélső tengelyében kialakított lépcsőház eltérő magasságú ablakkiosztása törte meg. A historizáló homlokzat kialakításában, felfogásában eltért a később megvalósult épületétől, ez utóbbi középkort idéző elemeire csak az utca felé eső rizalit oromzatának hármasablaka és a főpárkány alatti félkörív sor utalt előre.

Alpár ezt az első tervváltozatot dolgozta át a minisztérium észrevételei alapján, ugyanakkor a Collegium érdekeinek figyelembevételével. A második változatot 1907-ben a minisztérium elfogadta, majd az építész 1907 júliusában juttatta el a kivitelezéshez szolgáló 23 db tervlapot a Collegiumba.²⁰

1908-ban végül Apponyi Albert miniszter közölte a Collegiummal, hogy elhatározta az építkezés megindítását. A vállalkozókkal 1909 tavaszán-nyarán kötötték meg a szerződéseket. Alpár művezetőként felügyelte az építkezést, a minisztérium részéről Sváb Gyula ellenőrizte a folyamatokat.²¹ A kivitelezést Holtzspach Nándor és Társa végezte.²² Az épületre vonatkozó, Fővárosi Tanács által 1909. május 22-én jóváhagyott, Alpár Ignác és Holtzspach építőmester által 1909. január 27-én szignált kiviteli tervsorozatot Budapest Főváros Levéltára őrzi.²³ Ennek a tervsorozatnak homlokzataival és metszeteivel azonos az Eötvös Collegiumban őrzött leltári szám nélküli tervanyag (*1/8. kép*). A földszinti ebédlő és az első emeleti könyvtár terhelésére vonatkozóan Alpár később külön tervet is készített, amelyeket a főváros 1911. április 18-án hagyott jóvá.²⁴

Az esztétikai érték mellett fontos szempont volt az épület megfelelő infrastruktúrával való felszerelése is: Eötvös törekvésének köszönhetően a Collegium

²⁰ Kovács 1995, 35–36. Az említett 23 db kiviteli tervet nem tartalmazza az EJC MDL-anyag és a Magyar Országos Levéltár Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumának anyaga (MOL VKM K636 49.d. 25.t., 137.d. 25.t., 181.d. 25.t., 195.d. 25.t., 224.d. 25.t., 243.d. 24.t.; K 802 72.d. 2.t.; T 13 VKM) sem.

²¹ Kovács 1995, 36.

²² Alpár 1911, 159.

²³ Budapest Főváros Levéltára (BFL) Tervtár 5069 hrsz. 1–13. fólió.

²⁴ BFL Tervtár 5069 hrsz. 25–26. fólió.

központi fűtéssel és villanyvilágítással készült el.²⁵ A gépészeti tervek közül ismerjük az alacsony nyomású központi gőzfűtés kiviteli tervsorozatát, amelyet Tholt István szignált.²⁶ A külön álló kémény 1911. márciusi terveit Alpár készítette.²⁷ Az épületbe Freissler Antal mérnök két teherfelvonót tervezett: a villamos üzemű felvonó az alagsortól a harmadik emeletig 100 kg súly szállítására; a kézi üzemű az alagsortól a földszintre 40 kg teherbírásra volt képes. Freissler vonatkozó terveit 1909 júliusában hagyták jóvá, majd az elkészült gépekre a főváros 1911 februárjában adta ki a használatbavételi engedélyt.²⁸

A ház 1910 karácsonyára készült el: ekkor költözhetett be a Collegium. Az épületre a tulajdonos minisztériumnak a főváros 1911. január 23-án állította ki a használatbavételi engedélyt.²⁹ Az ünnepélyes felavatásra 1911 októberében került sor (I/41. kép).

Az épülettel kapcsolatos következő, 1945 őszi levéltári tervsorozat a második világháború utáni helyreállításra vonatkozik.³⁰ A művezetést a közelben lakó Medgyaszay István,³¹ a kivitelezést a Sándor Károly Utódai cég végezte. A ház a főbejárattól balra, a sarokrízalitig húzódó szakaszon sérült meg az ostromban: a harmadik emeletről egészen a földszintig javításra szorult.

A korabeli és a mai állapot

Az épület eredeti külső homlokzati kialakítását és sok belső részletét is megőrizte. Összevetve a mai homlokzatot az 1909-es építési tervekkel és a korabeli fotókkal néhány különbséget figyelhetünk meg.

A főhomlokzat timpanonos oromzatába Alpár a terven koronás címert rajzolt, ennek megvalósulását mutatják a korabeli fotók is.³² A címert később eltávolították, helyén jelenleg csupán az Eötvös Collegium felirat látható. Alpár több épületén ma is megtalálható a timpanonban elhelyezett címer, így az Osztrák–Magyar Bank (II/18. kép), Magyar Általános Hitelbank és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank esetében is.

²⁵ Kovács 1995, 36.

²⁶ BFL Tervtár 5069 hrsz. 16–24. fólió jóváhagyva 1910. december 10.

²⁷ BFL Tervtár 5069 hrsz. 38. fólió, 27. fólió 1911. április 18-án hagyták jóvá.

²⁸ BFL Tervtár 5069 hrsz. 14–15. fólió; 36. fólió.

²⁹ BFL Tervtár 5069. hrsz. 35. fólió.

³⁰ BFL Tervtár 5069 hrsz. 28–32. fólió.

³¹ Medgyaszay István (1877–1959) műteremvillája a Ménesi út 59/ B alatti épületben (épült 1921) volt, jelenleg családi emlékhely.

³² Vasárnapi Újság 58. évf. (1911) 45. sz., 906.

A főhomlokzaton többször jelennek meg bagolyfigurák: a bejárati bélletoszlopok fejezetének figurális díszeként és a főhomlokzat timpanonjának két oldalán is. A bölcsesség istennője, Pallasz Athéné attribútumának szerepeltetése a Collegium oktatási funkcióját hangsúlyozza. Az Alpár-terven jelzett alakokat jobban szemügyre véve inkább szfinxekre emlékeztetnek, amelyek Alpárnak az ókori egyiptomi művészethez való vonzódását mutatják³³ (II/16.; II/20. kép).

Az épület belsejében az eredeti kialakítást őrzi a lépcsőház – mind formai elemeiben, mind díszítésében. Korabeli fotókon – noha fekete-fehérben – láthatók a díszítőfestés hasonló motívumai is. Úgy tűnik, az Alpár-terv egyszerűbb kő korlátoszlopait a kivitelezés folyamán antik kovácsoltvas forma váltotta fel (I/9. kép). A boltívek közötti, egyenes törzszű tartóoszlopot pedig négyzetes alapból induló, felül nyolcszögben végződő, bimbós fejezetes pillér.

Az első emeleti könyvtár egykori dekoratív, geometrikus elemekből képzett díszítőfestését (pillérek, oldalfal, mennyezet) korabeli fotókról ismerjük ugyan, de sajnos ma már nem csodálhatjuk meg. Bár a régi földszinti ebédlő eredeti kialakítását nem dokumentálták, az alaprajzi hasonlóság miatt olyan ornamentika képzelhető el ebben a térben is, mint a könyvtárban.

A kertben megmaradt az emelkedőre vezető lépcsősor, a rusztikus kövekből kialakított kerítés is. Egy 1911-es csoportkép háttérében a lépcső mögött fa kerti pavilon áll, amelyet ma újjáépítve láthatunk.

Stílusa és más épületekkel rokon motívumai

Stílusát vizsgálva a historizáló épület homlokzatán és lépcsőterében neoromán-neogótikus elemek keveredése figyelhető meg: a bejárati kapubéllet (II/19.; II/21. kép), a főpárkány alatti félkörív sor, farkasfogmotívum román; a lépcsőházi kandeláberek, a bimbós oszlopfők, a háromkarélyos ablakok gótikus templomot idéznek. Félköríves nyílások szabályos rendszere a reneszánsz palazzók szerkesztési elvét juttatja eszünkbe. Alpár más korábbi épületein is láthatunk középkori formákat ötvöző kapukat, például a csíkszeredai Márton Áron Líceum törpeoszlopokkal keretelt kapuja (1902), illetve a Báthory utca 5. alatti Neuschloss-ház bélletes bejárata (1903) esetében. Az épület illeszkedik a környék korábbi neoromán-neogótikus épületeihez: a Szent Imre Kollégium (Bartók Béla út 17–19.), a Ménesi út 27. szám alatti zárda, Schulek Frigyes maga tervezte villája (Ménesi út 19.) vagy a Gellérthegy alatti Szent Gellért téri kerítés (Francsek Imre, 1905)³⁴ sorába.

³³ BFL Tervtár 5069 hrsz. 11. fólió. Alpár az építkezéssel egy időben publikálta írását egyiptomi utazásáról. lásd: ALPÁR Ignác: Egyiptomról. *Magyar Építőművészet* 8. évf. (1910) 2. sz., 1–13.

³⁴ GERLE 1993, 10.

1910-re a magyar építészetben a szecesszió különböző irányvonalai – a belga–francia indás növényi ornamentikával díszített Art Nouveau és a dekoratív-geometrikus bécsies, illetve a nemzeti stílustörekvések és népies elemekből építkezők – a lakóépítészetben, középületeken és az oktatási intézményeken is tért hódítottak. Ez utóbbiaknál kezdve a sort az Iparművészeti Múzeum és Iskola ázsiai világot idéző épületével (Lechner Ödön, Pártos Gyula, 1891–1896), a Zeneakadémia gazdag szobrászati díszű historizáló-szecessziós kialakításával (Korb Flóris, Giergl Kálmán, 1902–1907); majd a Vakok Tanintézete letisztult homlokzatalakításával (Lajta Béla, 1905–1906); vagy a lechneri nemzeti stíluskeresés példáival, a pozsonyi Római Katolikus Főgimnáziummal (Lechner Ödön, 1906–1908) és a Munkácsy utca 26. alatti iskolaépülettel (Kőrössy Albert, 1908–1909); végül a Vas utcai iskola (Lajta Béla, 1909–1912) premodern homlokzatával. Mindezzel egy időben Alpár nem tud nyitni a szecesszió felé: épülete megmarad a középkor világában, visszatér a millenniumi nosztalgiához.³⁵

A Collegium szabályos alaprajzi rendszere Alpár korábbi iskolaépületeinek típusát követi, szimmetrikus, timpanonos, oromzatos hármás homlokzata banképületeiről is ismert.³⁶ Érdekes megfigyelni a Collegiummal egy időben készülő Anker-ház motívumait, amelynek lépcsőházi pillérei a Collegiuméhoz hasonló timpanonos fejezetkialakításúak, a lépcsőtér boltíveit tartó pillérek collegiumbeli festett leveles ornamentikája pedig ott stukkóként jelenik meg (II/24.; II/25. kép). Hasonló szerkesztési elvet követnek az Anker-ház homlokzatának erkélykorlátai és a Collegium lépcsőházi négyzetes alakba foglalt, kovácsoltvas korlátmezői is. Ez a korlátforma – más anyagból – jelenik meg a Pesti Hazai Első Takarékpénztár (Budapesti Értéktőzsde, Deák Ferenc tér 35., 1909) vagy a Magyar Általános Hitelbank esetében is. Az Alpár-féle terveken a lépcsőházi korlátlemek korábbi, egyszerűbb változata ismerhető fel, hasonlóan az Anker-ház főlépcsőházának sima kőrácsaihoz, esetleg a szomolányi kastély oszlopos korlátmegoldásához (Gróf Pálffy József várkastélya, 1899).

A centenáriumát ünneplő Eötvös Collegium épülete Alpár historizmusának jellegzetes alkotása, a millenniumi romantikus múltidézés, a középkori formák iránti vonzódásának utolsó nagy összegzése. „Budapest rivierájának” méltó díszé.

³⁵ ROSCH 2005, 115.

³⁶ ROSCH 2005, 115.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996)	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szojka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967)	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967)	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück“. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.“

Interkulturalität in Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia